

Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցները 1988-1992 թվականներին
Հ.Մ.Գալստյան

*Մարտի խիղճը չի վախճնում
մարդկանց մեջ լինելուց, իսկ
անմարտի միայնությունն էլ
է վախճնում:*

Մեռակա կրտսեր

Այս աշխատանքում քննարկվում են 1988-1992թթ. «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթի այն համարները, որոնցում լուսաբանվում է ազգային ազատագրական պայքարը:

Այս արտահայտությունը չի կորցրել իմաստը այսօր՝ տիեզերագնացության և էլեկտրոնային XXI դարում:

Հշմարտությունը պետք է հնչի ու գրվի, որքան էլ այն դաժան լինի: Անհրաժեշտ է խստել, ցուցադրել, գրել, թե ինչպես է ժողովուրդը մտածում, ինչն է պարսավում ու ինչը գովերգում, դրվատում, ինչի վրա ծածաղում ու ինչից արցունք թափում: Այս նշանակում է՝ իմանալ, թե ինչ է խորհում մարդը իր և ուրիշների մասին, ինչպես է ապրում, գոյատևում և ինչ գաղափարների և կուսակցության է ծառայում:

Իմ աշխատանքի նպատակն է ցույց տալ, թե Արցախի հիմնախնդիրը՝ 1988 թվականից սկսած առաջօր, ինչպես է լուսաբանվել տեղական զանգվածային լրատվության միջոցներում: Ակնհայտ է, որ սա պատմություն է, իսկ պատմության առաջին խնդիրը կենդինից խուսափելն է, երկրորդը՝ չթաքցնել ճշմարտությունը, երրորդը՝ առիթ չալլ իրեն կռակածելու կողմնակալության և կռակակալ թշնամության մեջ: Զանգվածային լրատվության միջոցների պատմության անդաստանը հսկայածավալ և քայքայ մի աշխարհ է՝ իր անակնկալներով և հրաշքներով: Հայ պարբերական մամուլի ծագման օրից՝ 1794 թվականից, մինչև այսօր հայ պարբերականների թիվը հասնում է մոտավորապես վեց հազարի: Մինչև Արցախի անկախությունը, Խորհրդային շրջանում Ղարաբաղի մայրաքաղաքում՝ Մոնփանակերտում, լույս էր տեսնում «Սովետական Ղարաբաղ» թերթը, չնայած քաղաքի խոշորագույն հանգամանքների, ուներ իր ուրույն դերն ու տեղը: «Սովետական Ղարաբաղ» թերթի էջերում ժամանակին գետնովվել են բազմաթիվ ու բազմաբնույթ նյութեր, գրական-պատմական վավերագրեր: Այդ ժամանակաշրջանին և կոնկրետ հասարակական միջավայրին հատուկ կնիքը դրեժք միշտ նշմարվում է: Լեռնային Ղարաբաղի զանգվածային լրատվության միջոցները ոչ միայն լուսաբանում են երկրի ներքին և արտաքին կյանքը, հանրապետության հոգսերը, նպաստում նրանց մտավոր ու հոգևոր աճին, այլև դառնում են ընթերցողների խորհրդատուն, բարեկամը և

սրտակիցը: «Սովետական Ղարաբաղ» թերթը Խորհրդային ժամանակաշրջանում ուներ իր ուղիղ թելադրված կոմունիստական կուսակցության կողմնաժողովում լույս էին տեսնում գոտ Ադրբեջանի կողմնաժողովում և լույս էին տեսնում նաև Նյու Յորքի միջազգայնական տարաբնույթ նյութերը: 1988 թվականից սկսած՝ Լեռնային Ղարաբաղի զանգվածային լրատվության միջոցներում տեղ ունեցավ փոփոխություն: Այն ունեցել է մի քանի փուլ:

Առաջին փուլն ընդգրկում է 1988-1992 թվականները, երբ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը ղեկավարում էր որպես ՍՄՀՄ ներքին խնդիր:

Երկրորդ փուլն ընդգրկում է 1992-1994 թվականները, որոնք բնորոշվեցին հիմնախնդրի միջազգայնացմամբ և լայնածավալ ռազմական ծառայության գործողություններով:

Երրորդ փուլն ընդգրկում է 1994-1996 թվականները, որոնք լրագրումար ամբողջությամբ կարելի է համարել հայ և ադրբեջանական դիվանագիտությունների մրցապայքարի ժամանակաշրջան: Պետք է նշել, որ այդ գործընթացը այժմ էլ շարունակվում է, քանի որ նմանատիպ հակամարտությունների կարգավորման գործընթացները՝ որպես կանոն, տևում են երկար ու ծիգ տարիներ:

1988-1992 թվականների ժամանակաշրջանում փորձում էին Արցախի հիմնահարցը լուծել Խորհրդային օրենսդրական դաշտի շրջանակներում: Խորհրդային շրջանում նմանատիպ հարցերի լուծումը բավականին խրթին էր և միայն կենտրոնախորհրդարանից էր կախված, միայն նա կարող էր լուծել քաղաքական հարցերը, ընդունել որոշումները: Քանի որ այդ տարիներին զանգվածային լրատվության միջոցներում մամուլում, ռադիոյով, հեռուստատեսությամբ, անընդհատ խոսվում էր դժմուքների մասին, անհկուն արցախցին իր հարցը բարձրացրեց ու այդպես էլ ծագեց արցախյան հիմնախնդիրը: Ասենք, որ դա առաջին անգամը չէր, որ ազատատենչ ու դուրսագուր արցախցին դիմում էր Խորհրդային իշխանությանը: Այդ հիմնահարցը ի հայտ էր եկել նաև 1965 թվականին, բայց ապարդյուն էր, ճնշվել է կենտրոնի կողմից: Քանի՞-քանի՞ հայազգի հայրենական արցախցին արտաքսվել են Ղարաբաղից և ծանր ու դժին հարաված ստացել:

Գործաշուկան բարեփոխումներին և վերակառուցման շրջանում արցախյան շարժումը այլ բնույթ ստացավ:

Տկուն ու ազատաբաղձ արցախցին տարիներ շարունակ սպասում էր այդ օրվան: Մեր շարժումը տեղին է բնութագրել հայրենասեր անվանի բանաստեղծ Գևորգ Զմերը: «Արցախի հարցը լավնալի թուղթ է, որը շատ պարզ կներպոլ ցույց կտա՝ վերակառուցում կա՞, թե՞ ոչ»: Այդ հարցը վերակառուցման փորձաքարն է»:

Բարեփոխումների, վերակառուցման և ազատ հրապարակախոսության պայմաններում բացվեցին

նոր հեռանկարներ զանգվածային լրատվության միջոցների առջև:

Մամուլը, հեռուստատեսությունը, ռադիոն դարձան արցախյան շարժման ջատագույններ և փորձեցին իրենց ընթերցողներին, ունկնդիրներին, հեռուստադիտողներին ներկայացնել իրադարձությունների ճշգրիտ ժամանակագրությունն ու օբյեկտիվ լուսաբանումը: Ճշմարտացի տեղեկություններ հաղորդելը, գրելը անխուսափելի էր և հույժ անհրաժեշտ, այն դարձել էր ժամանակի հրամայական պահանջ:

Այս հանգամանքներում թերթերը, լրագրերը, ռադիոն, հեռուստատեսությունը վերանայեցին իրենց դիրքորոշումը: Եթե հետադարձ հայացք ենք ձգում այդ ժամանակաշրջանին, նկատում ենք, որ տվյալ ժամանակահատվածի տարաբնույթ նյութերում պարզորոշ կերպով ընդգծված են համարձակությունը, որդաբնույթությունը, բարենիգությունը, պատասխանատվության զգացումը: Խամաժողովուրդական գործի նկատմամբ: Ավգանական շրջանում Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցները՝ այս հիմնականորեն անդրադարձում էին առանձնակի հոգվածներով, հաղորդումներով: Մակայն 1989-1992 թվականների ընթացքում երևան եկան կայուն ու հետաքրքրական հաղորդաչափեր, ռեպորտաժներ, հարցազրույցներ: Ամեն օր գրվում ու խոսվում էր Լեռնայի Ղարաբաղում տիրող դրության մասին, նույնիսկ օտար լեզուներով հաղորդումներ էին տրվում, որը լսվում էր արտասահմանյան երկրներում:

Այսպես՝ աստիճանաբար բացվեց զանգվածային լրատվության միջոցների վարագույրը: Արցախի լրատվության միջոցները բացառիկ հնարավորություն ստացան ճշմարիտ խոսք ամիլ իրադարձությունների տպավորության ներքո: Մի բռնացք դարձած Արցախը, իհարկե, նաև ողջ հայ ժողովուրդը, սրտատրոփ ու անհամբեր սպասում էին ճշմարիտ, օբյեկտիվ տեղեկատվության: Նորույի խոսքը և շիտակ մտածելակերպը, հուզիչ մեկնաբանությունները, առողջ դատողությունը, սթափ ու մանրակրկիտ վերլուծությունը կողմնորոշում էին ընթերցողներին և ունկնդիրներին:

Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցներին բնորոշ էր նաև ժամերային բազմազանությունը: 1988 թ. յուրահատուկ են առանձնապես հրապարակախոսական հոդվածները և նյութերը: Դրանց հեղինակները Արցախի մտավորականներն էին: Աչքի էին ընկնում Ստեփանակերտի մանկավարժական ինստիտուտի (այժմ՝ Արցախի պետական համալսարան) դասախոսների նյութերը: 1988-1992թթ. հոգվածներում և հաղորդումներում գերակշռում էին ռեպորտաժները, ճանապարհորդական նյութերը և հարցազրույցները, որոնցում խոսվում է Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական իրավիճակի, սոցիալ-

տնտեսական, հասարակական կյանքի մասին: Մի շարք ռեպորտաժներում մանրամասնորեն ներկայացված են աղբյուրական իշխանությունների կողմից իրականացված հակահայկական քաղաքականության հետևանքները:

Աղբյուրների կառավարող շրջանների ձգտումը միանշանակ էր՝ աստիճանաբար հայտնաբերել անկյունք, այն դարձնել երկրորդ Նավիկան: Բարձր վ. Ի. Լենինի անվան մանկավարժական ինստիտուտի հայկական բաժինը, ավելացնելով նաև աղբյուրական բաժինը, տեղափոխեցին Ստեփանակերտ՝ հետապնդելով մի նպատակ, որպեսզի աղբյուրականները գերակշռող մաս դառնան քաղաքում: Այդ և դրանց նախորդած տարիներին հայրենասիրական մտղիվներով ստեղծագործությունները համարյա արգելվում էր տպագրել մամուլում: Անդրադիկի անունը ոչ մեկը իրավունք չուներ տալու, իսկ նրա լուսանկարը պահելը հանցագործություն էր: Ազգային գաղափարախոսության մասին խոսք անգամ լինել չէր կարող: Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցներում քաղաքական գործիչները և լրագրողները իրենց ջողղի էայնն են բարձրացրել ԽՍՀՄ վարչախրամայական ապարտի կողմից իրականացվող անարդար ազգամիջյան քաղաքականության դմն: Ճանաչված անվանի գործիչները դմնկրատիայի համամարդկային սկզբունքների առաջամարտիկներն էին, որոնց խոսքը ժողովրդին էր հասնում զանգվածային լրատվության միջոցներով: 1990-ական թվականներին Արցախի և թերթերում, և՛ հեռուստատեսությամբ, և՛ ռադիոյով լուսաբանվում էին քաղաքական հարցեր: Ընդգծվում էին մեր լեռնաշխարհի ներքին և արտաքին կյանքում տեղի ունեցող ամենակարևոր իրադարձությունները: Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցները Ղարաբաղյան հիմնախնդրի մասին օբյեկտիվ, մանրակրկիտ ինֆորմացիա էին հաղորդում: Այդ նպատակում էր Աղբյուրական կնդ թարգմարչալին պատշաճ հակահարված տալուն:

Լրագրության բնագավառում գործնական ժանրերից մեկն էլ հարցազրույցն էր:

Հետաքրքրական էին 1988-1992 թվականների ժամանակահատվածում անցկացրած հարցազրույցները, որոնք հազցված էին փաստերով:

Ուշագրավ են Ստեփանակերտի քաղխորիդի գործկումի նախագահ Մ.Միդդյանի, ՀՀ Գնրագույն խորիդի պատգամավոր Ռ.Բոչարյանի (այժմ՝ Հայաստանի հանրապետության նախագահ), «ժորիդային Ղարաբաղ» թերթի խմբագիր Մ.Հովհաննիսյանի և դարաբաղյան հիմնահարցին քաղաքական նշանավոր այլ անձանց հետ կազմակերպված հարցազրույցները: Թորարժվել են արցախյան հիմնախնդրի լուծման տարբերակները, լեռնաշխարհի քաղաքական իրավիճակի յուրահատկությունները, Հայաստանի հանրապետության Գնրագույն խորիդի և Ղարաբաղի մարզխորիդի նտառլըջանների որոշումները, Հայաստան-Արցախ

կապերը, որոնք անշաղի կարևոր էին: Դրանցում առաջարկվում էին արցախյան ազգային ազատագրական պայքարը շարունակելու, Արցախին տարաբնույթ օգնություն հասցնելու խնդիրներ:

Արցախի զանգվածային լրատվության միջոցները 1988-1992 թվականներին

Ն.Մ. Գալստյան

Ամփոփում

Արցախյան ազգային-ազատագրական պայքարի տարիներին մամուլի ուշադրության կենտրոնում են եղել հրապարակախոսության, ակնարկի, ռեպորտաժի, հարցազրույցի ժանրերը, որոնցում քննարկվել են հայ ժողովրդի պահանջատիրության խնդիրները, քննադատվել իՄՄ-ն և Ադրբեյջանի ազգային սխալ քաղաքականությունը, Արցախը հայաթափ անելու ադրբեյջանական կառավարող շրջանների նկատմամբ:

Տարիների բարձունքից նկատելի է դառնում արցախյան մամուլի առաջնակարգ դերը մեր ժողովրդի ազատագրական պայքարի կազմակերպման և լուսաբանման գործում:

Средства массовой информации Арцаха

1988-1992 гг.

Галстян А.М.

Резюме

В статье рассматривается за 1988-1992 гг. роль средств массовой информации Арцаха. В деле отражена национально освободительная борьба на разных этапах, направленность напечатанных идейно-политических статей, отражена героическая борьба Арцаха.